

تبیین اندیشه‌های دفاعی دریایی فرماندهی معظم کل قوا برای حضور در دریای آزاد؛ با تأکیدی بر اصل آزادی دریانوردی در دریای آزاد

seifyb@yahoo.com

بهزاد سیفی / استادیار حقوق بین‌الملل، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ع) نوشهر

دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۳۰ - پذیرش ۱۳۹۹/۰۶/۱۶

چکیده

دریا و برخوردار بودن از ساحل برای هر کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی محسوب می‌شود. توسعه نیروی دریایی ایران و راهبردی خواندن این نیرو و حضور در آب‌های بین‌المللی، در جهت کم‌رنگ کردن حضور نامشروع قدرت‌های استعماری در منطقه و ایفای نقش ویژه جمهوری اسلامی، به‌عنوان کشوری مهم در جهان، ثمرهٔ تدبیر اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا بوده است که تحت نظریه «بازگشت به دریا»، در طول چند سال گذشته مطرح شده است. از ثمرات اندیشه‌های دفاعی ایشان، عمق‌بخشی به دفاع از ایران و انقلاب اسلامی، در فراتر از مرزهای ایران و بالا بردن قدرت بازدارندگی در برابر تهدیدات است. این تحقیق، ضمن بررسی و تحلیل اندیشه دفاعی-دریایی فرماندهی معظم کل قوا، به بررسی اندیشه ایشان در عرصهٔ حقوق بین‌الملل دریاها، به‌ویژه نظام حقوقی دریای آزاد می‌پردازد که محلی برای حضور نیروی دریایی در راستای تحقق منویات ایشان است. اقدام در راستای منویات ایشان، منجر به اقتدار و بالندگی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران می‌گردد. شیوهٔ این تحقیق توصیفی تحلیلی می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای، دریای آزاد، حقوق بین‌الملل دریاها، بازگشت به دریا.

موهبت دریا و سواحل راهبردی کشور، جمهوری اسلامی ایران را از موقعیتی ممتاز و جایگاهی بی‌بدیل برخوردار کرده است. واکاوی در تدابیر و رهنمودهای داهیه‌ها مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا، در طول بیش از سه دهه اخیر، بیانگر این است که اهمیت دریا، نقش آن در پیشرفت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و ضرورت صیانت از این موقعیت ویژه، با برخورداری از یک نیروی دریایی راهبردی، همواره مورد مذاقه و توجه ویژه ایشان قرار داشته است.

درحقیقت، یکی از ثمرات اندیشه‌های دفاعی رهبری، عمق‌بخشی به دفاع از ایران و انقلاب در فراتر از مرزهای ایران و بالا بردن قدرت بازدارندگی در برابر تهدیدات است. هدف اساسی و غیرقابل تغییر هر حکومتی، حفظ بقای ملی، نظام سیاسی، استقلال، تمامیت ارضی و منافع و ارزش‌های حیاتی خود است. دیپلماسی دفاعی رهبر معظم انقلاب، یکی از مهم‌ترین محورهای اندیشه دفاعی رهبری می‌باشد. اصولی که رهبری در زمینه دیپلماسی دفاعی دارند، عبارتند از: نفی سلطه‌گری، سلطه‌پذیری و مقابله با امپریالیسم جهانی؛ دفاع از کیان اسلام و مسلمانان، با تأکید بر وحدت جهان اسلام، اصل حمایت از مظلومان جهان، خودباوری ملی و خوداتکایی و دفاع هوشمندانه در برابر تهدیدات جدید (صفوی، ۱۳۹۳). بی‌تردید این اندیشه دفاعی، در عرصه دریا قابلیت اجرا داشته و تحقق پیدا کرده است.

رهبر انقلاب در چند سال اخیر از یک‌سو، ضمن مدنظر قرار دادن اینکه جمهوری اسلامی ایران یک کشور دریایی بوده و دریا برای کشورمان اهمیت راهبردی دارد و از سوی دیگر، همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند که ممکن است بزرگ‌ترین تهدیدی که متوجه کشورمان باشد، از جانب دریا باشد و لذا اندیشه بازگشت به دریا و اهمیت دریا را مطرح نموده‌اند. طبق فرموده ایشان: «با توجه به مسائل کنونی جهان و وضعیت جغرافیای سیاسی امروز دنیا، باید هرچه می‌توانیم خود را در دریا و ساحل تقویت کنیم و در شرایط کنونی و از جنبه نظامی که حاکم بر منطقه است، نیروی دریایی موقعیت حساس دفاعی مخصوص به خود را دارد، نیروی دریایی امروز موقعیت ویژه‌ای دارد» (<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=10639>). بر همین اساس، در سال ۸۸ و در نگرشی کلان و راهبردی، بحث نیروی دریایی راهبردی را در مراسم دانش‌آموختگی و تحلیف دانشجویان دانشگاه افسری ارتش در نوشهر مطرح کردند: «نیروی دریایی در بسیاری از نقاط عالم و در کشور ما یک نیروی راهبردی است؛ به چشم یک نیروی راهبردی باید به نیروی دریایی نگرسته شود» (<https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=8162>). خوشبختانه امروزه جمهوری اسلامی ایران با فرمان رهبر انقلاب، نگاه خود را از دریاهاى خانگی، که همان خلیج فارس و دریای عمان باشد، به دوردست برده که این امر نشان‌دهنده حضور جمهوری اسلامی ایران توسط بازوی اجرایی خود، یعنی نیروی دریایی راهبردی در

ایفای نقش بین‌المللی در عرصه دریای آزاد است. تبیین وظایف راهبردی دفاعی- دریایی نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران، طی دو سفر مهم عالی‌رتبه‌ترین مقام کشور، به مناطق استقرار این نیرو، نشان از جایگاه ویژه این ارگان دریایی در معادلات سیاسی و نظامی کشور دارد.

این مقاله در پی پاسخ به سؤال اصلی این تحقیق است که آیا تدابیر دفاعی دریایی رهبری، توان و قدرت دفاعی- دریایی جمهوری اسلامی ایران را افزایش داده است؟ و آیا به‌کارگیری این اندیشه دفاعی توسط نیروی دریایی راهبردی ارتش، توانسته است اقتدار دریایی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در عرصه منطقه و جامعه بین‌المللی را افزایش دهد؟

فرضیه اصلی این تحقیق، بر این مبناست که به‌کارگیری تدابیر رهبر انقلاب، در عرصه دریا مبتنی بر اندیشه‌ای راهبردی بوده که پیامدهای این اندیشه، موجب افزایش توان دفاعی- دریایی جمهوری اسلامی ایران شده است. همچنین به‌کارگیری این اندیشه دفاعی موجب گردیده که نیروی دریایی ارتش، با تکیه نمودن بر رهنمودهای رهبری، تا حدود زیادی توانسته اقتدار دریایی و امنیت ملی را برای جمهوری اسلامی ایران فراهم آورد.

بی‌تردید از یک‌سو، بالا بردن قدرت بازدارندگی از ثمرات اندیشه‌های دفاعی رهبری بوده و تدابیر دفاعی رهبر انقلاب، مهم‌ترین رکن اقتداربخشی و ظرفیتی برای تأمین امنیت ملی ایران می‌باشد. بررسی و تحلیل این اندیشه، ما را در رسیدن به مقصود ایشان کمک کند. لذا لازم است ضمن بررسی و تحلیل اندیشه دفاعی- دریایی رهبر انقلاب، به بررسی اندیشه ایشان در عرصه حقوق بین‌الملل دریاها، به‌ویژه نظام حقوقی دریای آزاد، که محلی برای حضور نیروی دریایی کشورمان در راستای تحقق منویات ایشان گردیده است، بپردازیم.

ازآنجاکه جمهوری اسلامی ایران از اوایل انقلاب تاکنون، همواره مورد آماج حملات نظامی دشمنان قرار گرفته و تلاش در عرصه بین‌الملل، تنها در راستای منزوی لازم است ضمن بررسی و تحلیل اندیشه‌های دفاعی دریایی رهبر انقلاب، به اثبات این امر پرداخته شود که در رأس قرار دادن این تدابیر، نه‌تنها موجب افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران گردیده است، بلکه حضور نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در عرصه دریاها، علی‌رغم اینکه ایران به عضویت کنوانسیون‌های مهم حقوق بین‌الملل دریاها نبیوسته است، کاملاً منطبق با موازین حقوق بین‌الملل دریاها می‌باشد.

روش تحقیق این نوشتار، روش تحلیلی- توصیفی است. ازاین‌رو، با جمع‌آوری داده‌ها در بیان بررسی وضع موجود و با رجوع به منابع از طریق کتب، نشریات ادواری و اینترنت، به داده‌های تحقیق دست می‌یابیم.

اهمیت دریا و دریانوردی در کلام رهبر انقلاب و نظریه بازگشت به دریا

ازجمله مباحث معدودی که در علوم اسلامی کمتر در آن تحقیق و تدقیق شده، موضوع دفاع و جنگ در آب شور است. این بی‌توجهی، ناشی از عدم اعتنای مسلمانان صدر اسلام است. همچنین در آن زمان، اصولاً قدرت نظامی

اسلام، در نیروی زمینی متمرکز بود، نه در نیروی دریایی (خدوری، حیدرآبادی، ۱۳۸۸، ص ۱۴۸). اغلب فقهای اسلام در رابطه با موضوع دریا سکوت اختیار کرده‌اند و کسانی که در این باره بحث کرده‌اند، به‌منظور تأسیس پایه تئوری قانون‌گذاری مربوط به امور دریایی، به‌ندرت قوانینی تهیه کرده‌اند تا به آن وسیله بتوان درباره حقوق ملل در اسلام و راجع به امور جنگ و صلح دریایی قضاوت کرد (همان، ص ۱۴۹).

آنچه مسلم است، در طول تاریخ اسلامی، شاید هیچ‌یک از فقهای اسلامی به اهمیت دریا، آن‌گونه که رهبر انقلاب دریافتند، پی نبرده‌اند. اندیشه‌های دفاعی رهبری، همواره مبتنی بر قرآن، عترت، تجارب تاریخی صدر اسلام، منطقه و ایران است که به همراه عشق به جهاد و شهادت و الهام‌بخشی به کشورهای جهان شکل گرفته است. با سیری در اندیشه ایشان، می‌توان به این نتیجه دست یافت که بهره‌گیری از دریا از نظر ایشان، کاملاً مبتنی بر اندیشه دفاعی می‌باشد و نفی هرگونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری در اندیشه ایشان نهفته است. برای نمونه، ایشان در همین راستا بیان می‌دارند: «ما یک ملت صلح‌طلبیم؛ اما آن کسانی که پیشرفت کار خودشان را با حضور نظامی، با تحکم نظامی، با زورگویی‌های معمول می‌خواهند تأمین کنند، باید در مقابل خودشان یک نیروی مقتدر را حس کنند و مظهر اقتدار ملت در دریا، شما نیروی دریایی هستید که در سرتاسر این سواحل طولانی استقرار دارید» (بیانات در پایگاه نیروی دریایی ارتش در بندرعباس ۱۳۹۰/۰۵/۰۱).

در کشور ما در طول سالیان دراز، به مسئله دریانوردی بسیار بی‌احترامی و بی‌اهتمامی شده است؛ یعنی ما آن مردمی هستیم که وقتی در یک طرف مرزمان به آب رسیدیم، متوقف شدیم! برخلاف ملت‌هایی که وقتی به آب رسیدند، پایشان را در قایق‌هایشان گذاشتند و مثلاً تا هندوستان آمدند؛ یعنی آب و خاک هیچ فرقی نداشته است. شما ببینید چه تفاوتی ایجاد می‌کند. وقتی که آب و خاک برای ملتی تفاوت نکند، پنج قرن، شش قرن، هفت قرن از ملت‌های دیگر جلوتر خواهد افتاد، یعنی به دریا که رسید پایش را به دریا می‌گذارد و حرکت می‌کند. ما نه! ما وقتی به دریا رسیدیم، همان‌جا متوقف شدیم. ماندیم تا آنهایی که دریاها را تصرف کردند، بیایند و دریای ما را تصرف کنند و وارد خشکی ما هم بشوند. این‌طوری شده دیگر، جزیره هرمز، بندرعباس و بوشهرمان در طول همین مرزهایی که الان دست شماست، مدت‌ها دست بیگانگان بود. می‌دانید دیگر، این حکومت روس‌ها تا زمان پتر کبیر یک حکومت خیلی عقب‌افتاده ارتجاعی ناجوری بود. یکی از کارهای مهم پتر کبیر مسئله دریانوردی است. به‌طور ناشناس به اروپای شمالی و آن مناطق رفت، دریاها را دید و فهمید که آنها چه کار می‌کنند. آن وقت به اینجا آمد و این سن پترزبورگ را لب رودخانه ساخت، چون نزدیکی‌ها دریا هم نداشتند. اصلاً نقطه ضعف روسیه همین است. کشور به این عظمت دم دستش دریای آزاد مهمی ندارد! اما بنا کرد از همین رود نوا استفاده کردند و خودش را به دریا متصل کرد. توجه کنید اینها مهم است. یعنی از همان‌جا پایه‌های تشکیل دولت و کشور روسیه، به‌عنوان یک کشور تقریباً اروپایی وارد میدان تمدن و تسلط بر دنیا و کشورگشایی،

گذاشته شد از دریانوردی شروع شد اما خوب متأسفانه طبیعت سلاطین این منطقه این طوری بود. هیچ به این فکرها نیفتادند! بنابراین شما یعنی ملت ایران از این جهت خیلی عقب هستید (https://farsi.khamenei.ir/۱۳۷۶/۰۹/۰۹).

رهبر معظم انقلاب اسلامی، با نگاه به این عقبه و نگاه به آینده، نظریه بازگشت به دریا را مطرح می‌کنند. درخصوص اهمیت دریا می‌فرمایند: «دریا برای یک کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی است. فواید دریا برای یک کشور و یک ملت، فواید راهبردی است؛ فواید بزرگ و کلان است» (بازدید از ناوگان جنوب ندادا، ۱/۵/۱۳۹۰). سخنان ایشان حکایت از اهمیت روزافزون ظرفیت استراتژیک دریا، به‌ویژه آب‌های آزاد در پیشرفت، توسعه و البته توان دفاعی کشور دارد.

ایشان با مدنظر قرار دادن این هدف که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، در طول جنگ تحمیلی، به‌ویژه در سال‌های آخر جنگ، که با آمریکا در دریا رودررو بود، تجربه کرد که هر وقت فرماندهان و مسئولان در کنار رزمندگان هستند، از شرایط روحی و روانی بالاتری برخوردارند. این حمایت معنوی، توانی فراتر از آن چیزی که به قوای نظامی ما می‌دهد که بتوان آن را تحلیل کرد. بر همین اساس، با توجه ویژه رهبر انقلاب به نیروی دریایی و دو مورد سفر و بازدید میدانی از توانمندی‌های این نیرو در مناطق جنوبی، منجر به هویت‌بخشی جدید به این نیرو و سوق دادن نیروی دریایی راهبردی ارتش به‌صوب دریای آزاد گردید. لازم است اشاره‌ای به بیانات ایشان در وصف جایگاه این نیرو و نقش آن در تأمین امنیت دریای عمان و سواحل مکران داشته باشیم.

رهبر انقلاب در سال‌روز نیروی دریایی، در مورخه ۱۳۸۷/۰۹/۰۶ فرمودند:

این ساحل عظیم و طولانی بسیار حساس که ما در دریای عمان داریم درواقع یک گنج است و باید این را اعتراف کنیم که این را کشف نکرده بودیم. دریای عمان، ساحل دریای عمان و حضور در دریای عمان یک گنج است؛ یک ذخیره است. ما همه حواسمان را بردیم متوجه خلیج فارس کردیم که البته خلیج فارس هم خیلی حساس است، شکی نداریم اما توجه نکردیم به این ثروت عظیمی که ما در دریای عمان داریم. دریای عمان عقبه اساسی و تعیین کننده سرنوشت خلیج فارس است (https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=4609).

ایشان همچنین در دیدار فرماندهان و مسئولان آجا، در مورخه ۱۳۸۸/۰۱/۱۶ فرمودند:

در مسئله نیروی دریایی، مسئله دریای عمان و این ساحل طولانی خیلی امکان عظیمی است، این ساحل طولانی و بسیار مهم مغفول‌عنه واقع شده... در زمینه حضور در دریای عمان، حضور در اقیانوس، حضور در منطقه باب‌المنندب و دریای سرخ و آنجاهایی که حساس و مهم است... ان‌شاءالله بتواند تأمین شود (https://sahebnews.ir/103975).

ایشان همچنین در مراسم الحاق ناوشکن جمهوری اسلامی جماران، به ناوگان جنوب نداجا در مورخه ۱۳۸۸/۱۱/۳۰ فرمودند:

این نگاه جدید که نگاه به دریای عمان است به‌وسیله ارتش جمهوری اسلامی، می‌تواند کارهای بزرگی را انجام دهد، این برای منطقه جنوب شرقی کشور یک موهبت الهی است. ما در سال‌های گذشته از سواحل طولانی دریای عمان بهره لازم و کافی را نبرده‌ایم. ذهنمان همه‌اش متوجه خلیج فارس بوده، اهمیت دریای عمان از نظر ما مغفول‌عنه مانده است. بنابراین، دولت و دستگاه‌های مختلف چه وزارت دفاع و چه وزارت‌تخانه‌های دیگر که مرتبط با این کارند، همه باید به پیشرفت این کار کمک کنند (پایگاه اطلاع‌رسانی آجا).

ایشان در دیدار فرماندهان و مسئولان نیروی دریایی ارتش فرمودند: «دستیابی به جایگاه متناسب با شأن ایران اسلامی در امر دریا مسئولیت بزرگ نیروی دریایی است» (۱۳۹۴/۹/۸). در نهایت، رهنمودها و اندیشه‌های رهبر انقلاب موجب استقرار نیروی دریایی سپاه در خلیج فارس و سوق دادن نیروی دریایی ارتش به سمت سواحل مکران و دریای آزاد گردیده که در بخش‌های بعدی، سعی در واکاوی و پیامدهای این اندیشه خواهیم داشت.

ایران، کنوانسیون حقوق بین‌الملل دریاها و نظام حقوقی دریای آزاد

هرچند دولت ایران کنوانسیون‌های ۱۹۵۸ و ۱۹۸۲ حقوق دریاها را امضا کرده است، اما همواره از تصویب آن امتناع نموده است. ایران در حال حاضر، عضو کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها نیست، اما از آنجا که به‌عنوان یک کشور مشارکت‌کننده در کنوانسیون، آن را امضا کرده است، طبق حقوق بین‌الملل معاهدات، می‌تواند تعهدات و حقوقی در قبال کنوانسیون مزبور داشته باشد که مهم‌ترین آنها، طبق ماده ۱۸ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین این است که نباید اقدامی انجام دهد که به هدف معاهده (حقوق دریاها) لطمه وارد کند.

در ۳۱ فروردین ماه ۱۳۷۲، قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. هدف از تصویب این قانون تمرکز مقررات پراکنده مربوط به مناطق دریایی ایران، هماهنگی و تطبیق آن با کنوانسیون‌های ۱۹۵۸ و ۱۹۸۲ حقوق دریاها و همچنین، تغییر برخی مقررات قبلی در این زمینه بود (ممتاز، رنجبریان، ۱۳۷۵، ص ۱۰۱).

مواضع جمهوری اسلامی ایران در قبال کنوانسیون ۱۹۸۲، همواره صریح و روشن بوده است. هیئت نمایندگی ایران به هنگام امضای کنوانسیون ۱۹۸۲، با برخورداری از مفاد ماده ۳۱۰ کنوانسیون، اعلامیه تفسیری خود را مبنی بر اینکه کشورهای ساحلی حق قانون‌گذاری برای عبور کشتی‌های جنگی خارجی از دریای سرزمینی و لزوم کسب اجازه قبلی را مطابق عرف متداول و روح مواد کنوانسیون برای خود و امنیت سرزمین خویش محفوظ می‌دارد. عقیده دولت ایران، درخصوص ماهیت حقوق دریای سرزمینی و مقررات مربوط به عرض دریای سرزمینی و تحدید حدود آن، مشابه عقاید دولت‌های جامعه بین‌المللی است.

این قانون واکنش سیاسی و حقوقی برخی دولت‌ها را برانگیخت و دولت‌هایی چند در مقام اعتراض به آن برآمدند. از جمله این اعتراض‌ها، اعتراض دولت آمریکا بود؛ اعتراضی که به نوعی با اعمال فشار در مناطق مذکور در قانون همراه بوده است. اعتراض عمده آمریکا به چگونگی ترسیم خطوط مبدأ مستقیم و مشروط شدن عبور شناورهای جنگی از دریای سرزمینی ایران به موافقت قبلی دولت ایران است. بنابر ادعای دولت آمریکا، این اعتراض نه به انگیزه‌های سیاسی، بلکه برای تبیین موضع حقوقی این دولت و اعمال همان سیاستی است که دولت آمریکا از سی سال پیش تاکنون در پیش داشته است و براساس آن، با هرگونه محدود کردن آزادی کشتیرانی از طریق گسترش آب‌های داخلی مقابله شده است (همان، ص ۱۰۱).

با توجه به اینکه ایران کشوری است که دارای مرزهای گسترده دریایی می‌باشد، هر قانونی که موجب شود آزادی عمل بیشتری به کشتی‌های جنگی کشورهای دیگر داده شود، به ضرر دولت جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. کنوانسیون ۱۹۵۸ ژنو و نیز کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، آزادی گسترده‌ای را به کشتی‌های جنگی کشورهای دیگر داده است. شاید این اصلی‌ترین دلیلی است که ایران تاکنون به این کنوانسیون‌ها ملحق نشده است. در صورتی که ایران به این کنوانسیون ملحق می‌شد، این امر موجب می‌شد که کشورهای استعمارگری همچون انگلیس و فرانسه، که دارای ناوگان‌های نظامی هستند و کشورهایی که حتی با ایران رابطه سیاسی ندارند از جمله آمریکا به راحتی وارد دریای سرزمینی ایران شود و منافع جمهوری اسلامی ایران را با توجه به موقعیت حساسش دچار مخاطره نمایند. با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران، در ماده ۸ به منظور دفاع از امنیت و بنا به مصالح عالیه کشور، حق عبور و توقف کلیه کشتی‌ها و شناورهای خارجی را در قسمتی از دریای سرزمینی می‌تواند به حالت تعلیق درآورد. البته در ماده ۹، استثنائات برای عبور بی‌ضرر ذکر کرده است. از جمله اینکه عبور شناورهای جنگی، زیردریایی‌ها، شناورهایی با سوخت هسته‌ای و هر نوع وسیله غوطه‌ور دیگر و همچنین شناورها و زیردریایی‌های حامل مواد اتمی خطرناک و شناورهای تحقیقات خارجی را منوط به کسب اجازه کرده است. در ماده ۲۰ و ۲۱ قانون مناطق دریایی ایران، حق صلاحیت کیفری و حق تعقیب فوری متخلفین از مقررات مربوط به آب‌های داخلی، دریای سرزمینی، منطقه نظارت، منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره در مناطق مزبور و دریای آزاد را برای خود محفوظ داشته است. این امر، نشان‌دهنده این است که کنوانسیون ۱۹۵۸، به‌ویژه کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، نتوانسته است خواسته‌های جمهوری اسلامی ایران را پاسخ دهد. نمونه واقعی این امر، این است که جمهوری اسلامی ایران حتی با ورود قایق‌های کوچک کشورها نیز به شدت عکس‌العمل نشان می‌دهد؛ چه برسد به ورود ناوهای جنگی آن کشورها. نمونه این مورد نیز در اول تیرماه سال ۱۳۸۳، برابر با ۲۱ ژوئن ۲۰۰۴، هنگامی که سه قایق نظامی انگلیس، با هشت سرنشین که وارد قسمت ایران ارون رود شده بودند، توسط نیروهای دریایی سپاه توقیف و سرنشینان

آن نیز بازداشت شدند (ساعد، ۱۳۸۷، ص ۱۹۴). همچنین، توقف قایق‌های آمریکایی و سرنگونی پهپاد آمریکایی، نمونه‌های دیگری از واکنش جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

به‌موجب ماده ۲ کنوانسیون ۱۹۵۸ و مواد ۸۷ و ۸۹ کنوانسیون ۱۹۸۲، دریای آزاد به روی کلیه دولت‌ها، اعم از ساحلی و غیرساحلی باز است و هیچ دولتی نمی‌تواند ادعای مشروعی برای حاکمیت بر قسمتی از آن داشته باشد. امروزه، باید توافق عمومی وجود داشته باشد که ماده ۸۸ و ۳۰۱ کنوانسیون حقوق دریاها، مانعی برای استفاده نظامی از دریای آزاد، که مدت‌زمان طولانی به‌عنوان قسمت و بخشی از آزادی‌های عرفی در دریای آزاد مطرح بوده است، ایجاد نمی‌کند (هینگ، ۲۰۰۶، ص ۱۵۲). عهدنامه ۱۹۵۸ ژنو در زمینه دریای آزاد، دریای آزاد را چنین تعریف کرده است: «کلیه قسمت‌های دریا که جزء دریای سرزمینی یا آب‌های داخلی یک کشور نباشد». به‌موجب ماده ۸۶ کنوانسیون ۱۹۸۲، دریای آزاد به آن قسمت از دریاها و اقیانوس‌ها اطلاق می‌شود که ماورای منطقه انحصاری اقتصادی دریای سرزمینی، یا داخلی یک دولت و همچنین، فراتر از آب‌های مجمع‌الجزایری قرار گرفته باشد. اصل آزادی دریای آزاد، یکی از اصول بنیادین حقوق بین‌الملل توصیف شده که اثر زیادی بر بخش‌های دیگر حقوق بین‌الملل، مانند حقوق فضا و رژیم حاکم بر قطب جنوب داشته است. هدف از منع استقرار حاکمیت بر دریای آزاد، دقیقاً این است که تمام دولت‌ها خواه ساحلی یا بدون ساحل از آزادی‌های دریای آزاد با رعایت مقررات برخوردار شوند. ماده ۸۷ کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲، شامل آزادی کشتیرانی، آزادی پرواز، آزادی قرار دادن کابل و لوله‌های زیردریایی، آزادی ساختن جزایر مصنوعی و سایر تأسیسات مجاز، آزادی ماهی‌گیری و آزادی تحقیقاتی می‌باشد.

رهبر انقلاب درخصوص بهره‌گیری و حضور در دریا، در دیدار با کارکنان و خانواده‌های نیروی دریایی ارتش و سپاه در بندرعباس می‌فرماید:

ما برخلاف استعمارگران در فکر این نیستیم که از تسلط دریایی استفاده نامشروع کنیم. عزت ملت ایران به‌معنای ذلیل کردن ملت‌های دیگر نیست؛ ما این را حرام می‌دانیم... جمهوری اسلامی ایران اهل تجاوز نیست، ولی اهل حضور در آب‌های آزاد است؛ زیرا آب‌های آزاد دنیا متعلق به همه و بستری برای انتقال فرهنگ است (بازدید از قرارگاه مقدم نداجا؛ جنوب ۱/۵/۹۰). همچنین می‌فرماید: «ما اهل تجاوز نیستیم، اهل زورگویی نیستیم، اهل دست‌اندازی نیستیم، اما اهل حضور هستیم. دریاهای آزاد دنیا مال همه است» (بازدید از قرارگاه مقدم نداجا؛ جنوب ۲/۵/۹۰).

با نگاهی به بیانات مذکور، می‌توان گفت: در اندیشه ایشان رعایت حقوق سایر ملت‌ها تا حدی فراتر از موازین حقوق بین‌الملل دریاها می‌باشد؛ چراکه اندیشه‌های ایشان در عرصه بین‌الملل، منطبق با اصول بنیادین حقوق بین‌الملل، همچون اصل منع توسل به زور بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد، اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها؛ بند ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد و نیز اعتقاد به اصل آزادی دریاها، مندرج در کنوانسیون حقوق دریاها و حقوق بین‌الملل عرفی بوده و همواره بر نفی سلطه‌پذیری نیز تأکید فراوان داشته‌اند.

راهبرد تقسیم وظایف میان نیروی دریایی ارتش و سپاه

خردمندی رهبری در تقسیم‌بندی حوزه مأموریت نیروی دریایی سپاه و ارتش جمهوری اسلامی ایران، یکی از تدابیر دفاعی دریایی امام خامنه‌ای برای بهره‌گیری کامل و مناسب از توان دفاعی این دو نیروی متخصص و پرتوان بوده است. ایشان در این باره می‌فرمایند:

حدود وظایف ارتش و سپاه مشخص شده، منطقه مأموریت هم معین شده، هر دو هم مهم است؛ یعنی منطقه شرق تنگه هرمز دارای اهمیت‌ها، ارزش‌ها و مختصاتی است مخصوص خودش، همچنان که منطقه غرب تنگه هرمز، سواحل خلیج فارس، باز دارای مختصات و مشخصاتی است برای خودش، اگرچه مشترکاتی هم دارند. هرکدام از این دو، مهم است. آنچه که در اینجا لازم است به آن توجه شود، این است که این دو نیروی دریایی با یکدیگر همکاری داشته باشند. و رفاقت و رقابتی که مبتنی بر این همکاری و رفاقت است، من طرفدار رقابت‌م. رقابت به معنای مثبت (سیاری، آل احمد، پروانه، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۳۴۰).

ایشان با تدبیر می‌فرمایند:

یقین بدانید امروز یکی از مؤثرترین کارها، کاری است که شما در نیروهای دریایی ارتش و سپاه به انجام دادن آن مشغولید، جبران عقب‌افتادگی‌های طولانی سال‌های درازی که حکومت‌های طاغوتی نگذاشتند و زمینه پیشرفت دریانوردی و حضور دریایی را برای ایران عزیز فراهم نکردند... نیروهای دریایی ما (چه ارتش و چه سپاه) در درجه اول این احساس را باید در خود به‌وجود بیاورند و تقویت کنند که برای عزت اسلام، برای عزت ایران، برای سربلندی و موفقیت ملت ایران و ملت‌های دیگر دارند تلاش می‌کنند (بازدید از ناوگان جنوب نداجا، ۱۳۹۰/۰۵/۱).

بیانات فوق، ضمن تقسیم وظایف و تأکید بر همدلی و همکاری بین این دو نیرو، پیامدهایی را نیز دربر دارد. پیامد این تدبیر، یعنی تفکیک بین حوزه مأموریت این دو نیرو؛ به کارگیری حداکثر ظرفیت دفاعی- دریایی این دو نیروی مهم برای جمهوری اسلامی ایران، و نیز تحت محافظت قرار دادن تمامی مرزهای دریایی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس و دریای عمان بوده است. این امر، موجب افزایش امنیت ملی و اقتدار جمهوری اسلامی ایران شده است.

راهبرد خروج نسبی نیروی دریایی راهبردی ایران از خلیج فارس و تنگنای تنگه هرمز

در شرایط کنونی، خلیج فارس تنها راه ارتباطی ایران به دنیای خارج است؛ یعنی ایران از طریق خلیج فارس و تنگنای تنگه هرمز، با سیستم جهانی پیوند می‌خورد. رهبر انقلاب با علم این موضوع می‌فرمایند:

امروز دشمن ما، فلان کشور همسایه خلیج فارس نیست. دشمنی که ما احتمال حمله و تهدید او را می‌دهیم کسی است که در اقیانوس‌ها گسترش یافته است. بنابراین، در خلیج فارس، جنگ کردن داخل خانه است، درحالی‌که در دریای عمان جنگ کردن در عرصه وسیع بیرون خانه

است... ما همه حواسمان را برديم متوجه خليج فارس كرديم كه البته خليج فارس هم خيلي حساس است، شكی نداريم؛ اما توجه نكرديم به اين ثروت عظيمی كه ما در دريای عمان داريم. دريای عمان عقبه اساسی و تعيين‌كننده سرنوشت خليج فارس است (ديدار با فرماندهان و كاركنان نداجا؛ ۱۳۸۷/۹/۶).

به‌نظر می‌رسد، ايشان در قالب اندیشه بازگشت به دريا، راه‌كاری برای دفاع از خليج فارس را در قالب اين مثال مطرح می‌كنند:

آن وقت‌ها زمانی كه در جنگ‌های تن‌به‌تن شمشير مطرح بود، می‌گفتند هر كسی شمشيرش بلندتر باشد، بازوها و دستش طولانی‌تر باشد در اين جنگ پيروز می‌شود، يا احتمال پيروزی‌اش بيشتر است؛ واقع قضيه اين است دشمن ممكن است شما را از چند هزار كيلومتری هدف قرار بدهد، به اين نكات بايد توجه كنيد، هم مصونيت ايجاد كنيد و هم امكان تهاجم پيدا كنيد (ديدار با فرماندهان و كاركنان نداجا، ۱۳۸۷/۹/۶).

علت اين تدبير اين است كه حضور در خليج فارس و تنگه هرمز در حال حاضر، به‌تنهایی به‌عنوان عامل قدرت برای ايران محسوب نمی‌گردد؛ زیرا ايران نيز یکی از کشورهای وابسته منطقه به تنگه هرمز است و ۱۰۰ درصد صادرات انرژی فسیلی ايران و بيش از ۸۰ درصد صادرات و واردات آن، از طريق اين مسير انجام می‌شود. بنابراین، در شرايط بروز محاصره دريایی و تهديد امنيت تنگه هرمز، ايران به‌شدت آسیب‌پذير خواهد بود. از اين‌رو، سواحل جنوب شرق ايران پتانسيل مناسبی برای خروج ايران از تنگنای ارتباطی دريایی محسوب می‌شود. بنابراین، سواحل دريای عمان منطقه امن‌تری برای خروج نسبی ايران از تهديدات موجود و تهديدات مفروض است؛ مشروط بر اينكه تحولی در ساختار فضایی حمل و نقل کشور صورت پذيرد (شيخ‌زاده و ديگران، ۱۳۹۱). ايران از طريق اين عرصه آبی، می‌تواند به يك قدرت نظامی با حوزه عمل‌کرد میان‌اقیانوسی تبديل شود و از حوضچه خليج فارس، خود را بيرون بکشد؛ چراكه حوضچه خليج فارس، امكان تبديل شدن ايران به يك قدرت دريایی را فراهم نمی‌کند. ولی دريای عمان و اقيانوس هند، چنين امكاني را برای ايران دارا می‌باشند (حافظ‌نیا، رومينا، ۱۳۸۴، ص ۱۸). پیامد اين اندیشه، اين است كه افزايش حضور ناوگان دريایی جمهوری اسلامی ايران در آب‌های آزاد، بخصوص اقيانوس هند، موجب تغيير موازنه دريایی در حاشيه شمالی اقيانوس هند و مناطق پيرامونی آن، و سبب پذيرش ايران به‌عنوان قدرت دريایی در توازن قوای منطقه‌ای گرديده است.

راهبرد تأکید بر حضور و توسعه سواحل مكران

از آنجاكه سواحل مكران، شاهراه خليج فارس به آب‌های آزاد است، در صورت لزوم می‌توان از انتقال كشتی‌های حامل انرژی جلوگیری كرد؛ چراكه اين امر خود يك اهرم فشار و تعيين‌كننده قابل ملاحظه‌ای است. در بحث دفاعی، در صورت بروز جنگ در منطقه، با توجه به وجود پایگاه نظامی، می‌توان تلفات غيرنظاميان را کاهش داد.

برای جلوگیری از آسیب‌دیدگی و از بین رفتن تسلیحات یگان‌های شناور سطحی و زیرسطحی و ادوات و امکانات نظامی، در صورت وجود پایگاه نظامی پراکنده ساخت که دیگر مزیت این استراتژی توانایی جلوگیری از رزم دریایی در یک نقطه و طولانی‌تر کردن جنگ، برای تحمیل شرایط موجود به دشمن است (عسگری براریان، درآوری، ۱۳۹۱). بنای این مهم نیز یکی از تدابیر رهبر انقلاب بوده است که ضمن سوق دادن توجه مسئولان به اهمیت آن، می‌فرماید:

امروز شرایط با گذشته بسیار متفاوت است و ساحل ممتد و طولانی این منطقه در اختیار دولتی مستقل و ملتی سرفراز و بیدار است که قدرت و اراده ملی خود را می‌شناسد و با اتکا به خداوند، اراده خود را بر هر قدرت سیاسی و نظامی تحمیل و او را مجبور به عقب‌نشینی خواهد کرد... علت اینکه من از سال‌ها پیش، همیشه روی این پایگاه‌های دریایی، ... کنارک تأکید می‌کردم، روی ساختمان‌ها و... به‌خاطر همین بوده که این می‌تواند یک نقطه اتکایی باشد برای مردم خوب ما، مردم بلوچ ما که در آن منطقه احساس کنند که جمهوری اسلامی در اینجا جایگاه و پایگاه محکم و مقتدری دارد، احساس اقتدار بکنند. بنابراین، همین بهبود و پیشرفت وضع منطقه روی شما اثر می‌گذارد، هم بهبود کار شما روی منطقه اثر می‌گذارد. برای ما از همه جهت خوب است (مراسم تحلیف و دانش‌آموختگی دانشگاه‌های افسری ارتش در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی، ۱۳۸۸/۷/۱۴).

رهبر انقلاب در مورخه ۸۹/۰۹/۷، با بیان اینکه فرمانده و عناصر نداجا، پا در رکاب و حاضرند، فرمودند:

من عقیده‌ام این است که نداجا یک نیروی راهبردی است، با ملاحظه کنونی عالم و وضع جغرافیای سیاسی امروز دنیا، ما هرچه بتوانیم بایستی خودمان را در دریا و ساحل تقویت کنیم... آن منطقه‌ای که شما در آن مستقر هستید، یعنی سواحل دریای عمان، منطقه بکری است. عمق این سواحل، منطقه وسیع بلوچستان و بخشی از آن منطقه غربی‌تر آن، یعنی هرمزگان، مناطق بسیار مهمی است. حضور نیروی دریایی ارتش ممکن است منتهی بشود به اینکه ان‌شاءالله ما بتوانیم از توانایی‌های منطقه استان بزرگ سیستان و بلوچستان و منطقه عظیم و حساس دریای عمان استفاده کنیم (<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=10639>).

بنابراین، امروز که انگشت مقام معظم رهبری به‌سمت دریا رفته است و هشدار داده‌اند که از منابع خدادادی دریاها استفاده کنیم، ما نیز باید به این مهم پردازیم؛ زیرا پشتوانه خلیج فارس دریای عمان است که این جزء خطوط مسلم و حتمی نیروی دریایی برای حضور در عرصه آب‌های آزاد است. با توجه به این تأکیدات و تدابیر رهبر انقلاب، امروز نیروی دریایی به‌سمت سواحل مکران سوق داده شده و موجب تقویت و توان رزمی- پشتیبانی پایگاه دریایی کنارک و استقرار پایگاه‌های دریایی جدید در امتداد سواحل مکران، از قبیل منطقه دوم ولایت جاسک و نیز گسترش پایگاه دریایی پس‌بندر، در دورترین نقطه مرزی شرق کشور شده است. بی‌تردید این راهبرد منجر بر افزایش توان دفاعی- دریایی کشور شده است.

راهبرد هدایت نیروی دریایی به سمت دریای آزاد

در پی رهنمودهای رهبر انقلاب، با ابلاغ طرح ولایت در تاریخ ۱۳۸۸/۰۲/۰۲، و به‌ویژه پس از تبیین نداجا، به‌عنوان یک نیروی دریایی راهبردی توسط ایشان در ۱۳۸۸/۰۷/۱۴، منطقه مأموریت نداجا تغییر کرده و شامل محدوده‌ای وسیع‌تر شده است؛ منطقه‌ای که ابتدا شامل ۳۰۶ هزار کیلومتر مربع از آب‌های خلیج فارس و دریای مکران بود، از سواحل جنوب شرقی کشور تا شمال اقیانوس هند و مدار ۱۰ درجه عرض شمالی جغرافیایی گسترش یافت و منطقه‌ای به وسعت ۲ میلیون و ۷۰ هزار کیلومتر مربع، از دریای مکران تا خلیج عدن و بخشی از اقیانوس هند را شامل شد و براساس مأموریت‌های ابلاغی حتی (به صورت موردی)، تا دریای مدیترانه و آسیای شرقی نیز گسترش یافته است. منطقه‌ای که از نظر ژئوپلیتیکی، بازیگران صحنه، رویدادهای اثرگذار در ابعاد جهانی، کاملاً متفاوت با منطقه مأموریتی قبلی (خلیج فارس) است (آهنگر، ۱۳۹۱).

علاوه بر این، در دریای عمان، اهمیت دفاع از دور برای ما مطرح است؛ زیرا این اقدام، هم امنیت خلیج فارس و هم امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را تأمین می‌کند. دشمن ما در چند دهه گذشته، دشمنی با توان یا قدرت دریا پایه بوده است. بنابراین، برای دشمنی که دارای قدرت دریا پایه است، امکانات مقابله یا دفاع در مقابل این دشمن هم باید دریا پایه باشد. نگاه رهبر انقلاب، در پرداختن به تجهیزات پیشرفته دریایی، به‌ویژه شناورها، که نقش بسیار عمده‌ای دارند و تأکید ایشان بر راهبردی شدن نیروی دریایی نیز در همین راستا بوده است. امروز پیوستگی خلیج فارس و دریای عمان، به ما این‌گونه دیکته می‌کند که برای دفاع از این دریاها، باید حضوری فراتر از این منطقه داشته باشیم. این امر، درحقیقت همان دست بلندی است که مد نظر ایشان بوده و حضور نداجا تا دهانه ورودی دریای احمر و حتی زیر مدار ۱۰ درجه را شامل می‌شود (جهانی‌راد، ۱۳۹۱).

همچنین، بر خورداری از نفت به‌عنوان اصلی‌ترین منبع انرژی و ماده اولیه تولید بسیاری از محصولات کلیدی و راهبردی جهان، نیاز کشورهای صنعتی جهان به منابع انرژی و وجود رقابت اقتصادی سیاست‌زده و از همه مهم‌تر، قرار گرفتن خطوط مواصلاتی راهبردی کشور در آب‌های اقیانوس هند و تنگه‌های راهبردی هرمز، مالاکا، باب‌المندب و کانال سوئز، همگی لزوم اقتدار دریایی برای ایجاد امنیت ملی در عرصه آب‌های اقیانوس هند، در جهت دستیابی به اهداف ملی و تحقق سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴ را تأیید می‌کند (حسن‌پور، ۱۳۹۱). از این‌رو، حضور در خلیج عدن موجب افزایش اعتماد به نفس نیروی دریایی ایران گردیده و ناوگان دریایی ایران، با توانایی بیشتری به حضور در سایر مناطق بیندیشد که عبور از کانال سوئز و حضور در دریای مدیترانه، از جمله این اقدامات است که برای اولین بار در طول تاریخ نیروی دریایی ایران انجام شد. اعزام زیردریایی به دریای سرخ، آزمایش موشک‌های دوربرد در شمال اقیانوس هند، هدف

قرار دادن هواپیماهای بدون سرنشین آمریکا، که وارد حریم دریایی ایران شده بودند و پرواز هواپیماهای شناسایی ایران در فراز ناوهای آمریکایی، همگی گوشه‌هایی از عزم نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، برای تغییر در موازنه قدرت در دریاها و قبولاندن خود، به‌عنوان یک قدرت دریایی جدید است (حیدرزاده و دیگران، ۱۳۹۱).

رهبر انقلاب، دربارهٔ اقتدار حضور ایران در آب‌های آزاد و لزوم تقویت آن فرمودند: «این حضورها دشمن را به‌شدت دستپاچه و هراسناک کرد زیرا حضور مقتدرانه یگان‌های دریایی جمهوری اسلامی ایران در آب‌های آزاد برای ملت‌ها الهام‌بخش و امیدآفرین است. نیروی دریایی با چنین مختصات راهبردی، برای سیاست، عزت ملی و استقلال کشور نقش‌آفرین خواهد بود» (بازدید فرمانده کل قوا از قرارگاه مقدم نیروی دریایی ارتش ناوگان جنوب، ۱۳۹۰/۰۵/۰۲). بنابراین، حضور فعالانه و پراقتدار ارتش هر کشور، در آب‌های آزاد، نمادی از اقتدار جهانی و توسعه فرهنگ ملی و تلاشی در جهت کسب هویت ملی محسوب می‌شود. رشد و پیشرفت قدرت ناوگان دریایی جمهوری اسلامی ایران، در سال‌های اخیر بر جهانیان آشکار شده است. از این رو، می‌توان گفت که یکی از پراهمیت‌ترین وجوه حضور نیروی دریایی ایران در آب‌های آزاد، بخصوص دریای مدیترانه نزدیک شدن ناوهای جنگی ایران به خاک رژیم اشغالگر قدس است. این موضوع به‌گونه‌ای حساسیت دارد که زمان حضور ایران در سواحل مدیترانه، نیروهای نظامی صهیونیستی به مدت ۱۵ روز آماده‌باش کامل بودند و با هواپیماهای بدون سرنشین و حتی با سرنشین حضور ایران را رصد می‌کردند (آدمی و دیگران، ۱۳۹۱).

التزام به تدابیر رهبر انقلاب توسط نیروی دریایی راهبردی

بخشی از الزامات راهبرد کلان جمهوری اسلامی ایران، در پیام رهبر انقلاب این است که نیروی دریایی در چارچوب مأموریت سازمانی خود، به‌منظور حفظ تمامیت ارضی کشور در مرزهای آبی و تأمین منافع گوناگون کشور، موظف شده است تا نسبت به ایجاد تغییر و دگرگونی، در جهت راهبردی شدن در بخش‌های مختلف اهتمام ورزد. این هدف‌گذاری راهبردی، بیش از پیش ضرورت ایجاد تحول در نیروی دریایی را ایجاد کرده است.

نیروی دریایی ارتش در راستای دستیابی به اقتدار دریایی، ضمن مد نظر قرار دادن رهنمودهای فرماندهی کل قوا، تمام تدابیر ایشان را از سال ۸۶ تاکنون در دسترس دارد و از آن بهره می‌گیرد. نیروی دریایی به جای آنکه از یک نظریه‌پرداز خارجی استفاده کند، از تدابیر و ارشادها و راهنمایی‌هایی که در فرمایشات ایشان وجود دارد، بهره می‌برد (سیاری، ۱۳۹۲، ص ۱۶) و راهبرد خود را از راهبرد نیروهای مسلح، که آن نیز نشئت‌گرفته از سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران است، اخذ کرده است. در این سند، تأکید شده است که

جمهوری اسلامی ایران، در راهبرد دفاعی برای هیچ کشوری تهدید نیست. اما به هیچ کشوری اجازه نخواهد داد که برای ایران تهدید باشد. اصل حاکم در راهبرد دریایی، نظارت، کنترل و سلطه همه‌جانبه بر دریاها، خطوط حساس مواصلاتی دریایی، گلوگاه‌ها و تنگه‌های دریایی در دو بعد نظامی و تجاری است. تسلط بر دریاها، مشتمل بر سطح، بستر و زیربستر و فضای بالای دریاهاست. هر کشوری که بتواند با بهره‌گیری از فناوری برتر و عناصر دیگری که بر قدرت دریایی می‌افزاید (مانند توسعه فرهنگ دریامحور، موقعیت جغرافیایی مناسب و...)، به بهره‌برداری از دریا مبادرت نموده تا جایی که قدرت دریایی برتر محسوب شود (سیاری و طحانی، ۱۳۹۴، ص ۱۶۰)؛ چراکه منافع کشورهای صاحب دریا، ارتباط مستقیم با خواسته‌ها، نیازها، توانایی‌ها و فرهنگ آنها دارد. در واقع سیاست دریایی آن کشورها را عینیت می‌بخشد. این سیاست، در قالب راهبرد دریایی تبیین می‌گردد و اهداف اقتصادی، سیاسی و نظامی را به دنبال دارد. موفقیت در اهداف مورد نظر، بستگی به توان به‌کارگیری نیروی انسانی، ابزار و تجهیزات و قوانین و مقررات در حد فراگیر دارد و قدرت دریایی را به‌وجود می‌آورد. این تلقی منسجم از «قدرت دریایی» نشئت گرفته از ابعاد اصلی و اساسی جهان پیشرفته امروز است. روشن است به‌کارگیری عملی تدابیر دفاعی- دریایی رهبر انقلاب، علاوه بر ارتقای توان دفاعی کشور و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، موجب اقتدار دریایی ایران در عرصه بین‌الملل می‌گردد.

حضور نیروی دریایی در آب‌های بین‌المللی، منجر به این شد که جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با دزدان دریایی و به‌واسطه نقش حائز اهمیت آبراه خلیج عدن و کانال سوئز در گستره بازرگانی خارجی و توسعه صادرات کالاها و منابع نفتی از ایران به سایر کشورها، به اعزام رزم‌ناوهای نظامی خود به سواحل سومالی و خلیج عدن مبادرت ورزید و علاوه بر حفاظت و اسکورت کشتی‌های تجاری ایران در منطقه، به درخواست مساعدت نیروهای دریایی بیگانه، در مقابله با حملات دزدان دریایی نیز پاسخ مثبت می‌دهد. جمهوری اسلامی ایران، برای نخستین بار در ۲۰ دسامبر ۲۰۰۸، یکی از ناوهای جنگی خود را برای گشت‌زنی در آب‌های خلیج عدن و حفاظت از نفتکش‌ها، کشتی‌های تجاری و لنج‌های صیادی ایرانی به منطقه شاخ آفریقا اعزام نمود و تاکنون ۶۷ ناوگروه خود را به این منطقه گسیل داشته است. یکی از اقدامات مؤثر نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، نجات کشتی ایران هادی، حامل ۲۳۰ هزار تن نفت خام، در قالب دو میلیون و یکصد هزار بشکه نفت خام بود که مورد تهاجم دزدان دریایی قرار گرفت. نجات این کشتی از سوی مجامع بین‌المللی دریایی، به‌ویژه سازمان بین‌المللی دریانوردی مورد تقدیر قرار گرفت. سازمان بین‌المللی دریانوردی، در آذرماه سال ۱۳۸۸ در جلسه‌ای که در لندن برگزار شد، تعداد چهار لوح تقدیر به نداجا اهدا نمود (سیفی و کریمی، ۱۳۹۶، ص ۶۲۵).

علاوه بر این، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با استفاده و بهره‌گیری از دکتترین «تأمین امنیت پایدار» در آب‌های منطقه‌ای و جهانی و با گسترش ابعاد عملکرد خود در دریاها طی سالیان اخیر، در کنار همه

مأموریت‌های سنگین و راهبردی‌اش نظیر «تأمین امنیت خطوط انتقال انرژی»، «اسکورت کشتی‌ها و نفتکش‌های ایرانی و خارجی» و «انجام رزمایش داخلی و منطقه‌ای»، هیچ‌گاه از رعایت اصول انسانی و اخلاقی، در پهنه دریاها غافل نبوده است و عملیات‌های مختلف امداد و نجات را به انجام رسانده است. برای نمونه، نذاجا در سال ۱۳۹۶ با انجام ۵ عملیات امداد و نجات، که برخی از آنها حقیقتاً سخت و طاقت‌فرسا بودند، توانست در سطح بین‌الملل و در عرصه جهانی و با رعایت حقوق دریاها، تأثیرگذار باشد (سیفی و نصرآبادی، ۱۳۹۸، ص ۹۲).

نتیجه‌گیری

تدابیر رهبر انقلاب در مقیاس بین‌المللی، می‌تواند به‌عنوان تدابیر دفاعی برای دفاع از امت اسلامی انتخاب شود. بی‌تردید قدرت و توان ایران در سواحل مکران، ضامن امنیت جمهوری اسلامی ایران و خلیج فارس و مؤثر در تأمین امنیت جهانی است. جمهوری اسلامی ایران در پرتو تدابیر مقام معظم رهبری، همواره به‌دنبال صلح مبتنی بر عدالت در جهان بوده و توان دفاعی ایران اسلامی قدرتمند، همواره در جهت وحدت جهان اسلام و دفاع از کشورهای اسلامی بوده است. بی‌تردید منبع این اندیشه، دین مبین اسلام و سنت پیامبر و ائمه اطهار علیهم‌السلام بوده است. براساس دیدگاه رهبری روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران، که شامل حضور در عرصه دریاها نیز می‌شود، مبتنی بر نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری در حوزه سیاست خارجی است. این شاخص در عرصه دریا نیز معیاری برای انجام مأموریت‌های محوله بوده است. رهبر انقلاب، همواره تأکید نموده‌اند که جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای، موقعیت مهمی را در حفظ ثبات و امنیت منطقه داراست و همواره خواستار تأمین امنیت منطقه‌ای توسط کشورهای ساحلی منطقه و کوتاه شدن دست بیگانگان و دخالت نکردن قدرتهای خارجی می‌باشد.

رهنمود دفاعی رهبر انقلاب، مبتنی بر این امر می‌باشد که در عرصه دریا، باید «به موقعیت زمانی نگاه کنید و جایگاه نیروی دریایی را محاسبه نمایید و ببینید نقش نیروی دریایی امروز در جنگ‌هایی که پیش می‌آید، چیست و چه کار باید بکند» (پایگاه اطلاع‌رسانی نیروی دریایی راهبردی ارتش). این موقعیت در نگاه ایشان، خروج از خلیج فارس و تنگه هرمز و تقویت و استقرار پایگاه جدید دریایی در سواحل مکران و نیز سوق دادن نیروی دریایی به سمت دریای آزاد تدبیری بوده است که برای افزایش توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران در عرصه دریا بوده است.

بی‌تردید روند قدرت‌افزایی و ارتقای ظرفیت‌های دفاعی و بازدارنده کشور، با هوشمندی و درک درست و دقیق آحاد نیروهای مسلح، به‌ویژه نیروی دریایی سپاه پاسداران و ارتش جمهوری اسلامی ایران پرشتاب‌تر از گذشته تداوم یافته و تأثیرگذاری‌های مثبت و الهام‌بخش خود را در عرصه امنیت پایدار منطقه‌ای و بلکه جهانی متبلور و

قدرت‌های سلطه‌گر و انحصارطلب را بیمناک و وادار به پذیرش واقعیت‌های انکارناپذیر در ساختار دفاعی و نظامی کشورهای مستقل و خارج از اراده آنان خواهد ساخت (پایگاه اطلاع‌رسانی نیروی دریایی راهبردی ارتش). اما فصل‌الخطاب این مختصر، درخصوص اقتدار دریایی، این کلام مختصر ولی پرمحتوای رهبر انقلاب در دیدار با فرماندهان و مسئولان نادجا، که به مناسبت سال‌روز نیروی دریایی در مورخه ۹۴/۹/۸ برگزار شد، می‌باشد. ایشان فرمودند: پیش از انقلاب اسلامی، «اهمیت، عظمت و حساسیت دریا» نادیده گرفته می‌شد، اما امروز نیروی دریایی پیشرفت‌های زیادی کرده است که البته هنوز با نقطه مطلوب فاصله داریم».

پیشنهادات

البته باید توجه داشت که فعالیت در عرصه‌های ساحل و دریایی به این گستردگی، نیازمند تعامل و همکاری گسترده همه نهادهای اجرایی می‌باشد. روشن است که مؤلفه‌های قدرت دفاعی، امنیت ملی، اقتدار دریایی و توسعه اقتصادی کاملاً با یکدیگر مرتبط می‌باشند. از این رو، با توجه به اینکه در طول چند سال گذشته، اهمیت دریا بیش از پیش برای جمهوری اسلامی ایران آشکار گردیده است، پیشنهادهای درخصوص افزایش توان دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران و نیز توسعه دریامحور کشورمان به شرح ذیل داده می‌شود:

- تغییر نگرش و اهتمام مسئولان کشوری و لشکری نسبت به سواحل شرقی کشور و منابع غنی موجود در فلات قاره دریای عمان؛
- افزایش پشتیبانی‌های لازم از نیروی دریای ارتش که در توسعه سواحل مکران پیشگام می‌باشد؛
- افزایش سطح همکاری‌های سیاسی و نظامی با کشورهای واقع در سواحل اقیانوس هند و استفاده از تسهیلات بندری آنها جهت استقرار یگان‌های نظامی؛
- تغییر نگرش کامل نسبت به صنایع دریایی در داخل کشور، به نحوی که این صنایع بتوانند نیازمندی‌های ناوگان‌های نظامی و غیرنظامی کشور را مطابق با استانداردهای روز دنیا تأمین کنند؛
- توسعه پایدار بنادر چابهار، جاسک و کنارک در سواحل دریای عمان، در راستای کاهش وابستگی خود به تنگه هرمز؛
- انتقال مواد نفتی و گاز به‌وسیله لوله به شرق تنگه هرمز.

منابع

- آدمی، علی، قیصری بهمند، سودابه، و عطیه خاکسار فرد، ۱۳۹۱، «بررسی رابطه حضور در دریاهای آزاد و توسعه هویت ملی (با تأکید بر تدابیر مقام معظم رهبری)»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.
<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>
- آهنگر، عرفان، ۱۳۹۱، «نیروی دریایی راهبردی و توسعه مکران»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.
<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>
- پایگاه اطلاع‌رسانی ارتش به آدرس: <http://www.aja.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی نیروی دریایی راهبردی ارتش: <http://nedaja.aja.ir/Portal/Home/>
- پایگاه اطلاع‌رسانی نیروی دریایی راهبردی ارتش، (مورخ ۹۴/۹/۷)، «بیانیه ستاد کل نیروهای مسلح به مناسبت هفتم آذر، روز نیروی دریایی ارتش». <http://nedaja.aja.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx?>
- جهانی راد، حجت‌الله، ۱۳۹۱، «نقش نیروی دریایی راهبردی در تأمین امنیت مرزهای دریای عمان»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.
<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>
- حافظ‌نیا، محمدرضا، رومینا، ابراهیم، ۱۳۸۴، «تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی»، *جغرافیا و توسعه*، دوره ۳، ص ۵-۲۰.
- حسن‌پور، هوشنگ، ۱۳۹۱، «توسعه آموزش همه‌جانبه منبای توسعه سواحل مکران و نقش آن در اقتدار دریایی ج.ا.ا»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.
<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>
- حیدرزاده، مرتضی، حسینی ارانی، امیر، و بهروز خارزمیان، ۱۳۹۱، «سواحل مکران و توانمندی در ایجاد قدرت دریایی برتر منطقه در حوضه‌های میان‌اقیانوسی، دلایل وجود پایگاه نظامی در دریای مکران»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.
<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>
- خدوری، مجید، حیدرآبادی، حمیدالله، ۱۳۸۸، *جنگ و صلح در قانون اسلام*، ترجمه سیدغلامرضا سعدی، تهران، اطلاعات.
- ساعده، نادر، ۱۳۸۷، *حقوق بین‌الملل معاصر*، تهران، خرسندی.
- سیاری، حبیب‌الله، ۱۳۹۲، «رهنمودهای مقام معظم رهبری در حوزه مباحث دریایی؛ راهبرد توسعه دریامحور»، *بندر و دریا*، شماره ۲۰۲، ص ۱۲-۱۵.
- سیاری، حبیب‌الله، آل احمد، مهرداد، و ابوالفضل پروانه، ۱۳۹۱، *نیروی دریایی نیروی راهبردی*، چ دوم، تهران، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- سیاری، حبیب‌الله، خانزادی، حسین، ۱۳۹۱، *تنگه‌های راهبردی جهان*، تهران، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- سیاری، حبیب‌الله، طحانی، غلام‌رضا، ۱۳۹۴، *راهبردها و قدرت دریایی*، تهران، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- سیفی بهزاد، کریمی بیرگانی، فرزاد، ۱۳۹۶، «عملکرد سازمان‌های دریایی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با دزدی دریایی در پرتو تحولات حقوق بین‌الملل»، *مجموعه مقالات همایش ملی ایران و حقوق بین‌الملل صلح و امنیت منطقه‌ای*، قم، دانشگاه قم، ص ۶۰۸-۶۳۲.
- سیفی، بهزاد، نصرآبادی، ام لیل، ۱۳۹۸، «تجسس و نجات دریایی توسط کشتی‌های جنگی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر عملکرد نذاجا»، *علوم و فناوری دریایی*، شماره ۹۲، ص ۶۳-۷۴.

شیخ‌زاده، رجبعلی، نورا، علیرضا، سلیمی، سهیلا، و امین مهاجر شیخی، ۱۳۹۱، «نیروی دریایی راهبردی و توسعه سواحل مکران»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*.

<http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>

صفوی، سیدیحیی، ۱۳۹۳، «عمق‌بخشی به دفاع از انقلاب در فراتر از مرزهای ایران نتیجه تدابیر رهبر انقلاب است»، *همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خمینه‌ای: newstext.php?*

عسگری‌براریان، درواری، مرتضی، ۱۳۹۱، «دلایل وجود پایگاه نظامی در دریای مکران»، *اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران*. <http://www.roshd.ir/Default.aspx?tabid>

ممتاز، جمشید، رنجبریان، امیرحسین، ۱۳۷۵، «تفسیر دوگانه از کنوانسیون حقوق دریاها: قانون مناطقی دریایی ایران و اعتراض امریکا»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شماره ۳۵، ص ۸۹-۱۱۳.

Heinegg, Wolff Heintschel Von, 2006, "the United Nation Convention On The Law Of the Sea And Maritime Security Operations", *German Yearbook International Law*.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی